

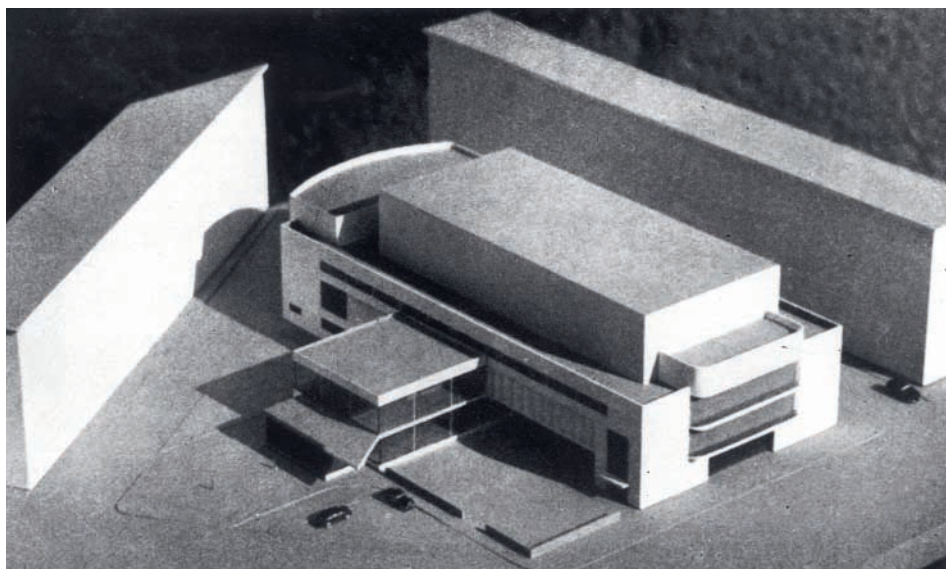
Kulturní domy jako architektonické a památkové téma na příkladu Ostravy

Martin STRAKOŠ

ANOTACE: Studie se zaměřuje na vybrané příklady ostravských závodních klubů a kulturních domů vzniklých v průběhu 50. a na počátku 60. let 20. století, konkrétně na jejich architekturu, uměleckou výzdobu a proces rozpoznání památkových hodnot. Závěr tvoří rekapitulace výsledků stavebněhistorického průzkumu památkově chráněného Domu kultury města Ostravy a komentář k výsledkům mezinárodní architektonické soutěže na přístavbu koncertního sálu k této budově z poloviny letošního roku.

Ostrava patřila na přelomu 40. a 50. let 20. století ke klíčovému centru hospodářského dění v tehdejší Československu. Plán poválečné rekonstrukce a posléze záměr vybudovat nová socialistická města na Ostravsku, vyhlášený krajskými a městskými orgány KSČ v roce 1951, představovaly určité etapy i v budování kulturních zařízení.¹ V tom se projevovala určitá nepřiznaná kontinuita. Například v roce 1938 vyšel z architektonické soutěže vítězně funkcionalistický návrh Domu osvěty pro Moravskou Ostravu bratří Šlapetových, jenž nebyl vzhledem k válce uskutečněn. Podoba nových kulturních stánků se však po převratu v únoru 1948 měla řídit nejen typovými předpisy, ale též ideologickým narativem nového režimu, přičemž aktuální kritéria a formy se měnily podle politické situace.²

Důraz na rozvoj těžkého průmyslu a zvláště preference hornictví vedly v případě takových měst, k nimž patřily Příbram, Ostrov a zvláště Ostrava, vedení státu k rozhodnutí vybudovat pro tamní zaměstnance kulturní domy.³ V té souvislosti sehrávaly důležitou úlohu velké národní podniky, jejichž odborové organizace buďto hned od počátku, nebo v průběhu času dostaly tyto objekty do své správy. V Ostravě to byly národní podniky Ostravsko-karvinské doly (OKD), Vítkovické železářny Klementa Gottwalda (VŽKG) nebo Nová huť Klementa Gottwalda (NHKG). Tamní závodní výbory komunistických odborů (ROH) ve své správě řídily kulturní domy a financovaly je z příslušných odborových fondů. Po roce 1989 se většinou kulturní domy staly soukromými institucemi a musely podstoupit proměny pod tlakem liberalizované ekonomiky a konkurence v kulturní sféře. Výsledkem byla různá provizoria a utilitární úpravy budov, a to zvláště v interiérech. Po jednom či dvou desetiletích existence „na hraně“ se nakonec objekty, jejichž funkce zůstala zachována, stávaly součástí městských institucí, což se týká všech tří velkých kulturních domů, o nichž se podrobněji zmíním.

1

Kulturní domy proletariátu: závodní kluby a osvětové domy

Po skončení 2. světové války probíhala na Ostravsku obnova stavebního fondu, ale záhy vznikly první návrhy nových kulturních staveb. Patřila k nim i studie funkcionalistického osvětového domu od architekta Jiřího Štursy pro Vzorné sídliště u Bělského lesa na katastru ostravského Zábřehu nad Odrou.⁴ Další pokus o moderní kulturní stavbu v Ostravě představoval návrh Janáčkovy koncertní síně od archi-

Obr. 1. Lubomír Šlapeta, Čestmír Šlapeta, soutěžní návrh Domu osvěty Moravské Ostravy, I. cena, 1938. Převzato z: Jaroslav Pacák, *Mladé umění na Hané. Pět let Skupiny olomouckých výtvarníků 1937–1942*, Olomouc 1942, s. 74.

my na Ostravsku, reagující na problematiku péče o památkové hodnoty spojené s uvedeným typem objektů. Viz Martin Strakoš, *Kulturní domy na Ostravsku v kontextu architektury a umění 20. století*, Ostrava 2012. Zmíněnou knihu předcházely nebo následovaly dvě populárnější utvářené kolektivní monografie ostravských kulturních domů a jedna vzpomínková kniha: Martin Strakoš (ed.), *Bílá loď uprostřed Ostravy. 50 let Domu kultury města Ostravy v proměnách umění a doby*, Ostrava 2011. Podobně je pojata kolektivní monografie k historii Domu kultury Akord (Dům kultury NHKG), viz Martin Strakoš – Darina Daňková – Petr Přendík, *Dům kultury Akord 1959–2019. 60 let v kultuře a umění*, Ostrava 2019. Populárněji je napsána vzpomínková kniha o historii Domu kultury Poklad (Dům kultury OKD), viz Věra Šmajstrová – Jiří Lexa (edd.), *Ze života porubského Domu kultury*, Ostrava 2012.

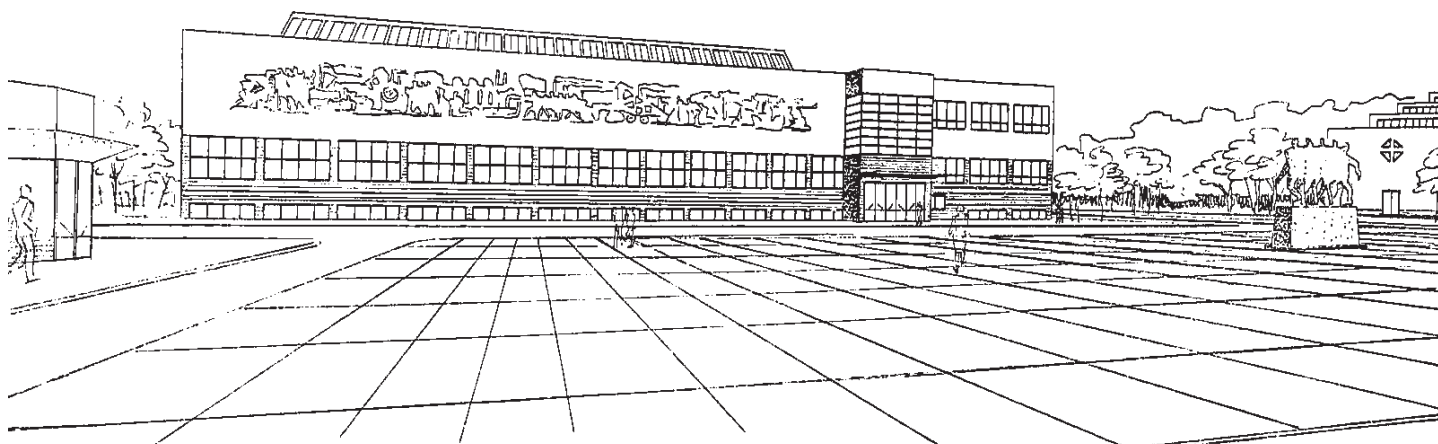
4 Jiří Štursa, Osvětový dům Vzorného sídliště u Bělského lesa v Ostravě, *Architektura ČSR VII*, 1948, s. 323.

■ Poznámky

1 K projektu výstavby nových socialistických měst viz Martin Strakoš, *Nová Ostrava a její satelity. Kapitoly z dějin architektury 30.–50. let 20. století*, Ostrava 2010. Z dobových materiálů viz Ladislav Vymazal – Milan Kyselý (edd.), *Postavíme města socialismu. Kapitoly k diskusi o tom, co bude v nových socialistických městech na Ostravsku*, Ostrava 1952.

2 Jiří Stašek – Hana Stašková, *Kulturní domy*, Praha 1960, s. 13.

3 Podrobnější analýzu vývoje zdejších kulturních domů podala na počátku tohoto desetiletí monografie *Kulturní do-*

2

3

4

Obr. 2. Jiří Štursa, návrh Osvětového domu Vzorného sídliště u Bělského lesa v Ostravě-Zábřehu, hlavní průčelí. Převzato z: *Architektura ČSR VII*, 1948, č. 10, s. 323.

Obr. 3. Závodní klub Dolu Generál Jeremenko po dokončení, hlavní průčelí. AMO, sbírka fotografií, XXVI-51-5/2.

Obr. 4. Bývalý Závodní klub Dolu Generál Jeremenko po přestavbě k obchodním účelům, čelní pohled. Foto: Roman Polásek, 2011.

tekta Oskara Olára z roku 1949, řešený v intencích emocionálního funkcionalismu.⁵

V protikladu k těmto avantgardním návrhům, které počítaly s naplněním nároků humanisticky pojeté kultury a které s ohledem na politickou situaci zůstaly na papíře, začal nový režim po komunistickém převratu v únoru 1948 preferovat výstavbu kulturních zařízení pro novou vládnoucí třídu – proletariát. Kulturní domy měly podle tehdejších názorů sloužit k utváření oficiální ideologie mezi obyvatelstvem, zvláště mezi pracujícími, a zároveň měly uživatelům zprostředkovat vzdělání a preferované formy kulturního života. Počítalo se, že je budou využívat komunistická strana, komunizované odbory a další touto stranou ovládané a povolené organizace. K tomu se pojily obecné nároky moderní společnosti na zábavu, kulturu, vzdělávání i disciplinaci obyvatelstva, zvláště z dělnických vrstev a mládeže.⁶

K diskusi o podobě kulturních domů přispěl počátkem 50. let architekt Jiří Kroha, bývalý člen avantgardy a po válce stoupenec stalinismu a socialistického realismu. Ve svém Ateliéru národního umělce (ANU) vytvořil v roce 1951 pro tři doly na Ostravsku projekty osvětových kulturních domů.⁷ Ačkoli Kroha své návrhy patřičně ideologicky odůvodnil, projekty nebyly z nám neznámých důvodů uskutečněny. V Ostravě posléze vzniklo několik závodních klubů podle jiných projektů. Jedním z nich byl Závodní klub Dolu Generál Jeremenko (později Důl Jeremenko) v Ostravě-Vítkovicích, původně hostinec Na Fojtství, postavený nedaleko Dolu Louis podle návrhu architekta Felixe Neumanna z roku 1903.⁸ Projekt přestavby hostince na závodní klub vypracoval v první polovině roku 1953 architekt Jaroslav Fišer.⁹ Stavba s novým sálem pro 350 diváků, dokončená v roce 1956, získala střídmou úpravu, odpovídající povaze okolní příměstské zástavby. Architekt Fišer opatřil dům trojúhelníkovým štítem, uprostřed zdobeným vysokým reliéfem zobrazujícím horníka s kahanem držícího prapor od sochařky Jiřiny Fišerové. Na zděný parapet portiku osadil figurální reliéf od sochaře Jana Komárka, oslavující hornickou práci. Obě sochařská díla měla zajistit ideologickou správnost díla a zároveň vyjádřit změnu funkce předmětné budovy z obyčejného pohostinského zařízení na

kulturní instituci určenou především osazenstvu nedalekého dolu.

Zatímco u přestavby budovy klubu Dolu Generál Jeremenko můžeme spatřovat jak prvky

■ Poznámky

5 JP [Jakub Potůček], Janáčkova koncertní síň, in: Petr Pelcák – Vladimír Šlapeta – Ivan Wahla, *Elly Oehler/Olárová 1905–1953, Oskar Oehler/Olár 1904–1973. Architektonické dílo* (kat. výst.), Brno – Olomouc 2007, s. 108.

6 Stašek – Stašková (pozn. 2), s. 9. Viz též Jan Křen, *Dvě století střední Evropy*, Praha 2019, s. 630.

7 Jednotlivé návrhy osvětových domů byly publikovány v časopise *Architektura ČSR* X, 1951, s. 214–221. Dále viz Martin Strakoš, *Hornické kulturní domy architekta Jiřího Kroha na Ostravsku*, in: *Sborník Státního památkového ústavu v Ostravě 2001*, Ostrava 2001, s. 12–22. – Kimberly Elman Zarecor, *Stavoprojekt a Ateliér národního umělce Jiřího Kroha v 50. letech 20. století*, in: Marcela Macharáčková (ed.), *Jiří Kroha 1893–1974. Architekt, malíř, designér, teoretik v proměnách umění 20. století* (kat. výst.), Brno 2007, s. 344. Dále Strakoš 2012 (pozn. 1), s. 74–79.

8 Bývalý Závodní klub Dolu Generál Jeremenko, *Výstavní 11/151*, k. ú. Vítkovice. Budova není památkově chráněná, nachází se však v městské památkové zóně Vítkovice.

9 Spisovna Odboru výstavby Úřadu městského obvodu Vítkovice, složka čp. 11, k. ú. Vítkovice. – Stašek – Stašková (pozn. 2), s. 129–131.

5

6

funkcionalismu, tak především v úpravě průčelí vliv idejí socialistického realismu, opatrný nástup modernismu naopak reprezentovala kulturní část správní budovy bývalého Dolu Stalin, posléze Důl Heřmanice v ostravské místní části Heřmanice.¹⁰ Pro tento důl navrhoval v letech 1951–1952 Jiří Kroha nerealizovaný kulturní dům. Výstavba z let 1958–1959 se uskutečnila už podle jiného návrhu, který spočíval v provedení přístavby k administrativní budově.¹¹ Hlavní průčelí s markýzou se do předsálí otevíralo širokým oknem v podobě obrazovky a také některé vnitřní prvky, jako třeba podhledy, byly inspirovány nástupem bruselského stylu. Mramorové obklady v předsálí nebo divadelní masky v sále přitom odpovídaly ještě intencím dozrívajícího tradicionalismu.

Třetí závodní klub náležel k Dolu Petr Bezruč ve Slezské Ostravě. Konzervativně pojatá a symetricky řešená stavba, tvořící dominantu sídliště Petra Cingra, určeného pro horníky výše zmíněné šachty, vznikala až v průběhu druhé poloviny 50. let podle návrhu pražského Ateliéru 7, jenž byl v té době součástí Státního/Krajského projektového ústavu pro výstavbu měst a vesnic Ostrava.¹² Střední rizalit, členěný pilířovým řádem, mírně předstupuje před boční strany průčelí. Tato stavba nepředstavovala nijak ambiciózní dílo, avšak jako jediná z oněch tří byla po roce 1989 relativně vhodně využita a přestavěna na sídlo soukromé Vysoké školy podnikání a práva.

Kluby ve Vítkovicích a Heřmanicích zanikly záhy po roce 1989, respektive se zánikem těžby uhlí v Ostravě v roce 1994. Budova Závodního klubu Dolu Jeremenko v Ostravě-Vítkovicích se změnila na obchodní centrum zahradní techniky a během stavebních úprav v polovině 90. let minulého století byla osekána sochařská výzdoba hlavního průčelí. V případě Heřmanic objekt kulturního domu zanikl v souvislosti s likvidací dolu. V obou případech převládlo

pragmatické hledisko a aspekty související s likvidací následků těžby uhlí. Historický, památkový či architektonicko-urbanistický kontext tehdejší aktéři zcela opominuli, takže nevznikla ani žádná dokumentace posléze zaniklých prvků a budov. Demolice nebo razantní přestavba se tak staly jediným konkrétním řešením problematiky konverze zmíněných budov.

Dům kultury NHKG v Ostravě-Zábřehu (nyní Dům kultury Akord)

Prvním příkladem náročněji řešeného a stále funkčního kulturního domu střední velikosti na území Ostravy z 50. let 20. století je Dům kultury Akord (původně Závodní klub NHKG, poté Dům kultury NHKG). Dominuje obdélnému náměstí Slovenského národního povstání na katastru Zábřehu nad Odrou, dnešní součástí městského obvodu Ostrava-Jih.¹³ Dům formuje jižní stranu náměstí Slovenského národního povstání, které vzniklo v souvislosti s výstavbou zdejšího sídliště, pojmenovaného zpočátku Vzorné sídliště u Bělského lesa a od konce dubna 1950 přejmenovaného na Stalingrad.¹⁴

Základní kámen byl položen za účasti jednoho z aktérů vzniku budovy, architekta Jiřího Krohy, dne 30. dubna 1956, tedy v den výročí osvobození Ostravy, tři měsíce před zrušením Mistrovského ateliéru národního umělce Jiřího Krohy (MANU).¹⁵ Kroha tudíž na vznik svého díla již nemohl dohlížet jako činný architekt. Předtím však na projektu zástavby náměstí v jeho ateliéru pracovala architektka Augusta Müllerová a na projektu Domu kultury architekt Ivan Ciporanov. Výstavbu budovy ze železobetonového vyzdívaného skeletu s ocelovými střešními konstrukcemi měl na starost národní podnik Pozemní stavby Opava. Slavnostní otevření Domu kultury NHKG se uskutečnilo v neděli 22. února 1959 v předvečer oslav 11. výročí komunistického převratu z 26. února 1948.¹⁶

Obr. 5. Závodní klub Dolu Stalin (později Dolu Rudý říjen a poté Dolu Heřmanice) po dokončení, Ostrava-Heřmanice, 50. léta 20. století. AMO, sbírka fotografií, LX-3-1/20.

Obr. 6. Závodní klub Dolu Stalin (později Dolu Rudý říjen a poté Dolu Heřmanice), stav před demolicí, Ostrava-Heřmanice. Foto: Roman Poláček, 2011.

Objekt spravovala odborová organizace Nové huti Klementa Gottwalda (NHKG), od čehož se odvozoval i název instituce.

Hned první verze návrhu řešení náměstí a okolní zástavby z dílny Ateliéru národního umělce Jiřího Krohy (ANU), uveřejněná roku 1952 na stránkách časopisu *Architektura*

■ Poznámky

10 Bývalý kulturní dům Dolu Stalin, od roku 1962 Důl Rudý říjen, od roku 1990 Důl Heřmanice. Adresa: Orlovská, bez čp., parc. č. 546/2, k. ú. Heřmanice, Ostrava-Heřmanice. Objekt bývalého kulturního domu navazoval na správní budovu čp. 752 orientovanou do ul. Orlovské.

11 ÚMOb Slezská Ostrava, spisovna Odboru výstavby, složka Důl Heřmanice, kulturní dům, k. ú. Heřmanice. Zápis z komisionálního řízení dne 29. dubna 1960.

12 Závodní klub Dolu Petr Bezruč, Michálkovic 1810/181, k. ú. Slezská Ostrava. Pražský Ateliér 7 vznikl ze zrušeného Mistrovského ateliéru národního umělce Jiřího Krohy. Vzhledem k tomu, že řešil řadu úkolů na Ostravsku, byl připojen ke Státnímu/Krajskému projektovému ústavu pro výstavbu měst a vesnic Ostrava.

13 Dům kultury Akord, náměstí SNP 2012/1, k. ú. Zábřeh nad Odrou, Ostrava. Objekt bez památkové ochrany.

14 V dobových materiálech z 50. let minulého století se tento obytný soubor nazýval též Stalingrad-Bělský les nebo Ostrava – Stalingrad – Bělský les, případně jen Ostrava-Bělský les.

15 Zarecor (pozn. 7), s. 355 ad. – Martin Strakoš, Dům kultury v Ostravě-Zábřehu a tvorba Jiřího Krohy, in: Strakoš – Daňková – Přendík (pozn. 3), s. 51–71.

16 Plamen VIII., 28. 2. 1959, č. 9, s. 4.

7

Obr. 7. Jiří Kroha a jeho Mistrovský ateliér národního umělce (MANU), Dům kultury NHKG po dokončení v únoru 1959. Archiv Domu kultury Akord.

Obr. 8. Jiří Kroha a MANU, Dům kultury NHKG (nyní Dům kultury Akord). Současný stav. Foto: Roman Poláček, 2018.

ČSR, dokládala, že náměstí se má odlišit od staršího funkcionalistického projektu architekta Jiřího Štursy a jeho spolupracovníků.¹⁷ Podle Krohovy studie měl mít kulturní dům podobu třípatrového symetrického objektu na půdorysu T. Rozpracování projektu a s tím související větší programové nároky vedly ke zvětšení objemu zamýšlené stavby. Výsledná podoba návrhu z let 1953–1954 předpokládala, že půjde o čtyřpatrový objekt napojený „transparentními pergolami“ na sousední nižší domy pohostinství a obchodu.¹⁸

Kroha využil pergoly místo arkád, jež si oblíbil při řešení zástavby městečka Nová Dubnice. V ostravském případě se však jednalo o kulisovité řešení, které nemělo kvality arkád zmíněného městského založení, a tak vzalo v průběhu následných rekonstrukcí Domu kultury za své. Přesto i zde pergoly scelovaly zástavbu jižní části náměstí, takže jejich absence zdůrazňuje nynější solitérnost jednotlivých staveb, protikladnou k původnímu Krohovu zámeru vytvořit ze zástavby náměstí po vzoru tehdejší sovětské architektury ansámbl, tedy stylově i kompozičně jednotný urbanistický celek.

Výšková a hmotová gradace představovala jeden ze základních principů, jimiž hodlal Jiří Kroha a jeho tým odlišit ústřední veřejný prostor sídliště od okolní, jak se psalo v průvodní zprávě, „umělecky neztvárněné architektury“. K pojetí samotných staveb autoři průvodní zprávy napsali, že nechtěli vytvořit příliš příkrý kontrast mezi náměstím a umělecky neztvárněnými objekty, takže „... vyřešil projektant prů-

čelí objektů na náměstí tektonicky s použitím jednoduchých dekorativních prvků methodou socialistického realismu“.¹⁹

Ústřední motiv hlavního průčelí kulturního domu tvoří mělký rizalit s vysokým pilířovým řádem, završený architrávem s kruhovými okny. Obecnou představu o tradicionalismu zde narušují jednak lapidární pilíře a především kruhová okénka v architrávu rizalitu, v nichž lze spatřovat na jedné straně ohlas renesanční či barokní architektury, na druhé straně příklad avantgardních nautických okének. Lze v tom tedy spatřovat Krohovu složitou tvůrčí cestu 50. let i odkaz na jeho meziválečnou avantgardní tvorbu. Stavbu kryje zvalbená střecha a nízký pavilonek s malými, do podoby balustrových sloupků formovanými špicemi, objevujícími se ve výraznější podobě v Krohových návrzích té doby i v realizaci dvou centrálně situovaných obytných domů T 20 v Nové Dubnici podle jeho návrhu.

Základnu budovy akcentuje pásová rustika. Její pandán tvoří vlysy pod korunními římsami z terakotových desek s motivy tulipánovitého dekoru a květinových terčíků. Nároží i v případě ostatních budov náměstí zvýrazňují terakotové vázy. Rizalit hlavního průčelí uvozují skulptury *Dělník* a *Dělnice* od sochaře Josefa Vitvara z roku 1957.²⁰ Výzdobnou složku fasád doplňují schematicky pojaté kovové výplně zábradlí. V exteriéru i interiéru tvoří další součást dekorativní výzdoby mříže a štuky. Zachovaly se například v přednáškovém sále (dnes hudební sál), kde najdeme štukové hlavice pilířů nebo mříže v průduších vzduchotechniky, případně v hlavním sále to jsou mříže vzduchotechniky ve stropním podhledu. Mimochodem, dekorativní motiv odvozený z tvaru kovové mříže balkonu hlavního průčelí budovy podle návrhu ANU se objevuje i v nových interiérech. Při výzdobě stěn a nábytku jej uplatnila architektka Denisa Barvíková během poslední přestavby objektu v letech 2012–2013.²¹

8

Z dispozičního hlediska představuje ústřední prostor Domu kultury hlavní společenský sál s rovnou podlahou a plochým stropem, uprostřed s mělkou kupolí z keramzitu. Původní dřevěné obložení a osvětlovací tělesa zanikla. Podobně vzala za své i štuková výzdoba portálu hlavního sálu od výtvarníka Otto Sukupa z let 1957–1958, vyjadřující dobové hledání výrazu v rozpětí od dekorativismu po nastupující brusselský styl.²² Lze předpokládat, že podobnou povahu měla úprava loutkové scény podle návrhu Naděždy Synecké-Sukupové.²³ Jedinými dochovanými prvky v hlavním sále jsou kupole a kovové mříže, u hudebního sálu se jedná o mříže a pilastry.

O kulturním domě a okolní zástavbě v Ostravě-Zábřehu napsal na konci 50. let publicista, historik architektury a věrný Krohův příznivce

■ Poznámky

¹⁷ Jiří Kroha, Návrh sídliště Ostrava-Stalingrad – Bělský les, *Architektura ČSR* XI, 1952, s. 142–145 a 147–148.

¹⁸ Pergoly byly dodatečně realizovány, avšak při následných stavebních úpravách byly odbourány, čímž se narušila J. Krohou zamýšlená kompaktnost zástavby náměstí.

¹⁹ Muzeum města Brna, Sbírka architektury: fond Jiří Kroha, volně uložený strojopis Jiří Kroha – Ivan Ciporanov, *Architektonické ztvárnění náměstí Ostrava-Stalingrad – Bělský les*, bez místa a datace (Praha 1954).

²⁰ Josef Vitvar, sochy *Dělník* a *Dělnice* v hlavním průčelí Domu kultury Akord, in: <http://www.ostravskesochoy.cz/dilo/663-Delnik-a-Delnice>, vyhledáno 30. 6. 2019.

²¹ Archiv Domu kultury Akord, autorské zprávy a plány k projektu přestavby DKA.

²² Otto Sukup, výzdoba foyer a proscénia hlavního sálu, in: <http://ostravskesochoy.cz/dilo/1356-vyzdoba-foyer-a-proscenia-hlavniho-salu>, vyhledáno 30. 6. 2019.

²³ Naděжда Synecká-Sukupová, malířská výzdoba foyer a proscénia loutkového divadla, in: <http://ostravskesochoy.cz/dilo/1357-malirska-vyzdoba-foyer-a-proscenia-loutkoveho-divadla>, vyhledáno 30. 6. 2019.

9

10

11

12

13

Obr. 9. Jiří Kroha a MANU, Dům kultury NHKG, 1959. Vestibul a salonek v přízemí hlavního křídla. Akreditovaný archiv Arcelor Mittal.

Obr. 10. Návrh interiéru reprezentační místnosti v přízemí Domu kultury NHKG v intencích bruselského stylu, 1959. Archiv Domu kultury Akord.

Obr. 11. Jiří Kroha a MANU, Dům kultury NHKG, 1959. Hlavní sál. Akreditovaný archiv Arcelor Mittal.

Obr. 12. Podoba hlavního sálu Domu kultury Akord před poslední přestavbou. Foto: Roman Poláček, 2011.

Obr. 13. Podoba hlavního sálu Domu kultury Akord po přestavbě. Foto: Roman Poláček, 2018.

14

15

16

Obr. 14. Jiří Kroha a MANU, malý (hudební) sál Domu kultury NHKG s nástěnnou malbou L. Synečekého, 1959. Akreditovaný archiv ArcelorMittal.

Obr. 15. Malý sál Domu kultury Akord, současný stav. Foto: Roman Poláček, 2018.

Obr. 16. Miloslav Čtvrtníček, Čeněk Vorel, vítězný návrh z vnitropodnikové soutěže Krajského projektového ústavu na kulturní dům v I. obvodu Poruby, 1953. Převzato z: Stavoprojekt II., 1953, č. 22–24, s. 1.

Jaroslav B. Svrček: „Ve všech těchto architektonických projektech Kroha iniciativně předsel nové výtvarné i ekonomicko-technické architektonické požadavky.“²⁴ Naopak tehdy nastupující generace architektů spatřovala v podobně pojatých celcích architektury 50. let doklad o nesmyslnosti ideologicky nadekretovaných tezí a svědectví o politické zvůli v oblasti architektury. Takovým drobným ohlasem změny paradigmatu z krátkého období pražského jara, kdy se i v oficiálních tištěných materiálech objevuje výraznější společenská kritika uplynulého desetiletí, je třeba pasáž z úvodu katalogu díla mladých ostravských architektů Vlastimila Bichlera, Iva Klimeše a Evžena Kuby z reformního roku 1968. Píše se zde: „... deformace politické diktatury padesátých let a její odraz v oficiálním pseudoklasicismu socialistického realismu, ovlivnily a ochromily celý vývoj architektury i stavebnictví na dlouhé období, které jsme prožili ve školních lavicích na fakultě. Místo moderních principů architektury geniálně formulovaných už před desetiletími Le Corbusierem a u nás Teigem, Honzíkem, Fuchsem a jinými, jsme se učili kánony palladiánské architektury a renezančního tvarosloví.“²⁵

Kritické vyhodnocení Krohova poválečného díla po roce 1989 podali historik umění Rostislav Švácha, architekt a historik architektury Pavel Halík nebo americká historička architektury Kimberly Elman Zarecorová. Když srovnáme bohatě rozvinutou a z hlediska forem i obsahu pestrou meziválečnou Krohovu tvorbu například v Mladé Boleslavi s jeho poválečným dílem a zvláště s tvorbou 50. let minulého století, lze souhlasit s Halíkovým konstatováním, že „Jde ... vesměs o projevy velmi slabé a chudé“.²⁶ Jeden z důvodů chabých výsledků v porovnání s tvorbou jiných architektů té doby spočívá v podřízení tvorby typizaci a ideologickým požadavkům. Přesto K. E. Zarecorová s jistou shovívavostí soudí, že v případě Domu kultury NHKG „... jeho podoba s nautickými kruhovými okny a abstraktnější výzdobou poukazuje na posun od socialistického realismu k avantgardnějším návrhům“.²⁷

Zde se dostáváme k otázce případné památkové ochrany objektu. Dům kultury Akord prodělal od svého dokončení do současnosti řadu stavebních zásahů různé úrovně. Ihned po slavnostním otevření se dokončovaly nebo předělávaly interiéry v intencích nového módního stylu, tzv. bruselu, o němž Kroha neměl v době práce na projektu ani tušení. Následně se budova různě dostavovala, takže nabyla na objemu a změnily se její dispozice i interiéry. V neposlední řadě k tomu přispěly nedávné opulentně pojaté úpravy s důrazem na dekorativnost a líbivost, odpovídající většinovému vkusu. Dům kultury NHKG byl přitom původně

i s ohledem na úspornost řešení poměrně asketicky, takže nynější úpravy reprezentují protikladné tendence současnosti. Konkrétně mám na mysli na jedné straně snahu vytvořit reprezentativní až okázalé dílo, které by se líbilo masovému publiku, na druhé straně pořádit vše s důrazem na hospodárnost a nejnižší cenu.

Z výše uvedeného vyplývá, že památkový potenciál objektu je notně limitovaný. Reprezentuje určitou stavební fázi vývoje ostravského Jižního města a zároveň dokládá osobitý modus socialistického realismu, odlišný od ortodoxního socialistického realismu týmu Vladimíra Meduny. Konfrontace Krohova přístupu s jiným pojetím dobové výstavby dává této architektuře jistou hodnotu. Proto v případě Domu kultury Akord a okolní sídlištní zástavby zůstává do budoucnosti otevřena možnost případné plošné památkové ochrany, i když zdejší zástavba je už z větší části přetvořena zateplovacími systémy a novými prvky i materiály.

Dům kultury OKD v Ostravě-Porubě (nyní Dům kultury Poklad)

Druhý příklad ostravského kulturního domu střední velikosti z přelomu 50. a 60. let minulého století je budova Domu kultury Poklad, jež nesla až do počátku 90. let minulého století pojmenování Dům kultury OKD, protože instituci spravovala odborová organizace národního podniku Ostravsko-karvinské doly.²⁸ Definitivní projekt budovy v letech 1957–1958 vznikl v Ateliéru 2 Státního projektového ústavu pro výstavbu měst a vesnic v Ostravě. Vytvořili jej architekti Jiří Petrusiak a Čeněk Vorel. Interiéry navrhoval architekt František Michališ. Základní kámen byl položen dne 13. června 1958 a výstavbu měl na starosti národní podnik Pozemní stavby Gottwaldov. Slavnostní otevření se uskutečnilo 29. prosince 1961 a prvotní název instituce byl Klub pracujících Poruby,

■ Poznámky

²⁴ Jaroslav B. Svrček, *Národní umělec Jiří Kroha*, Praha 1960, s. 42–43.

²⁵ Bichler – Klimeš – Kuba, *Výstava architektonických prací tvůrců skupiny architektů za období 1957–1967* (katalog), Ostrava 1968, nestr.

²⁶ Rostislav Švácha, Jiří Kroha, *Domov XXVI*, 1986, č. 3, s. 3–6, cit. s. 5. – Pavel Halík, *Ideologická architektura, Umění XLIV*, 1996, s. 438–460, cit. s. 449.

²⁷ Kimberly Elman Zarecorová, *Utváření socialistické modernity. Bydlení v Československu v letech 1945–1960*, Praha 2015, s. 276.

²⁸ Dům kultury Poklad, pův. Klub pracujících Poruby, posléze Dům kultury pracujících Dolu Vítězný únor, poté Dům kultury OKD a od roku 1992 Dům kultury Poklad, ul. Matěje Kopeckého 675/21, k. ú. Poruba. Viz Šmajstrlová – Lexa (pozn. 3), s. 27–34.

Obr. 17. Jiří Petrusiak, Čeněk Vorel, Klub pracujících Poruby (poté Dům kultury OKD) po dokončení, Ostrava-Poruba, 60. léta. Převzato z: *dobová pohlednice, sbírka autora*.

Obr. 18. Jiří Petrusiak, Čeněk Vorel, Klub pracujících Poruby (dnes Dům kultury Poklad), Ostrava-Poruba, stav před zahájením rekonstrukce. Foto: Roman Poláček, 2011.

Obr. 19. Jiří Petrusiak, Čeněk Vorel, interiéry František Michališ, Klub pracujících Poruby (dnes Dům kultury Poklad), vestibul před zahájením rekonstrukce. Foto: Roman Poláček, 2011.

Obr. 20. Jiří Petrusiak, Čeněk Vorel, interiéry František Michališ, Klub pracujících Poruby (dnes Dům kultury Poklad), hlavní sál před zahájením rekonstrukce. Foto: Roman Poláček, 2011.

Obr. 21. David Průša, spolupráce Jana Stavínohová, Platforma architekti, návrh přestavby Domu kultury Poklad v Ostravě-Porubě, čelní pohled. Vizualizace: Platforma architekti, 2012.

později Dům kultury OKD, nyní Dům kultury Poklad.²⁹

Horizontálně komponovaná stavba ze železobetonového vyzdívaného skeletu uzavírá prospekt Alšovy třídy, vycházející z nedalekého Alšova náměstí, jímž prochází Hlavní třída, ústřední osa nejstarší části porubského sídliště. Symetrickou kompozici čelního průčelí tvoří střední křídlo s hlavním vstupem a dvě boční křídla, původně rytmizovaná schodišťovými rizality s fasádami obloženými pískovcovými deskami. Fasáda středního rizalitu hlavního průčelí má tentýž obklad. V současnosti, po odbourání bočních rizalitů, je to jediná takto řešená část. Zatímco exteriér i hmotové a dispoziční řešení budovy lze považovat za poměrně konzervativní a dalo se na ně s jistou licencí aplikovat lidové označení „oholená sorela“, v interiéru se spojuje konzervativismus s prvky a principy pozdního internacionálního stylu v rámci tehdy populárního bruselského vlivu. Nepřímé osvětlení pomocí světelných ramp, dřevěné obklady zvláště v hlavním sále, doplněné mramorem dlažeb nebo linoleovými podlahami, to vše se spojovalo do podoby typické pro přelom 50. a 60. let minulého století.

Z umělecké výzdoby je nejvíce zřetelný konvenční, byť do jisté míry stylizovaný vysoký reliéf *Nový věk* v hlavním průčelí od sochaře Jana Kavaně.³⁰ Tři postavy, zobrazující hutníka, horníka a projektanta mezi nimi, reprezentují zakladatele a obyvatele sídliště a paralelně s tím i kon-

■ Poznámky

²⁹ Ibidem.

³⁰ Marie Štátná, Poruba měla představovat ideální město pro nový typ společnosti, in: Šmajstrlová – Lexa (pozn. 3), s. 68–72.

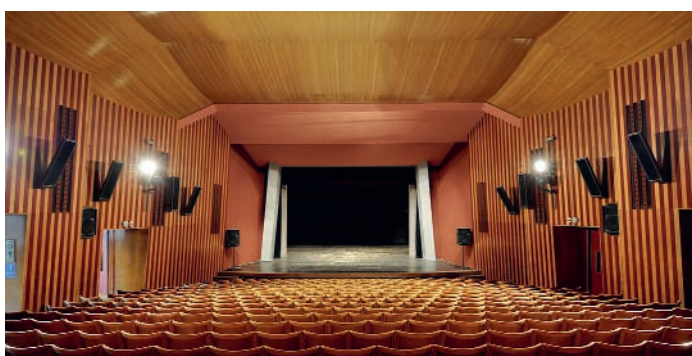
17

18

19

20

21

cept tehdejší společnosti, jejímž základem měli být pracující. Akademický realismus je vlastní soše Žně v podobě sedící ženy od Konráda Babraje uprostřed vestibulu. Zmíněné dílo tvořilo kontrast s výrazně stylizovanými skleněnými reliéfy sklářských výtvarníků Stanislava Libenského a Jaroslavy Brychtové, původně umístěnými na podestách schodišť vedoucích z vestibulu do suterénu.³¹

Specifičnost architektury tohoto domu kultury vyplývá z rozpornosti období jeho vzniku. Již v roce 1953 se uskutečnila vnitropodniková architektonická soutěž v ostravském Krajském projektovém ústavu pro výstavbu měst a vesnic. Tehdy v ní zvítězil tradicionalisticky pojatý soutěžní návrh týmu Miloslava Čtvrtníčka a Čenka Vorla. Palácově utvářenou symetrickou budovu řešili v obloučkových formách, jako by se inspirovali ruskou architekturou, konkrétně pravoslavnými chrámy. Není jasné, jak se s návrhem zacházelo, ale po zavržení stalinismu a s ním i socialistického realismu se projektovalo znovu od začátku. Jediné, co zůstalo leitmotivem starého i nového řešení, bylo symetrické rozvržení, na rozdíl od původního záměru má ale výsledný objekt půdorys ve tvaru T s protáhlými postranními křídly a s centrálním převýšeným křídlem, v němž je umístěn v nižší úrovni společenský sál a ve vyšším podlaží sál divadelní.

Od svého otevření na konci prosince 1961 doznala stavba řadu výrazných a převážně negativních změn, které se však až na výjimky až do zahájení nynější přestavby nepropsaly do jejího vnějšího utváření. Zrušena byla loutková scéna, z níž vznikla restaurace, zanikla i knihovna a místo ní zde začal fungovat taneční sál. V roce 2001 zanikl i sál společenský a v jeho prostorách působilo fitcentrum. Další změny se týkaly vestibulu nebo provozního zázemí. Nejceněnější prostor Domu kultury, jímž je velký sál s dobrou akustikou a kvalitním interiérovým řešením, zůstal těchto zásahů naštěstí ušetřen. Proto se podařilo Dům kultury Poklad v roce 2009 prohlásit za kulturní památku.³² Ochrana jeho vnějšího pojetí sice měla být zajištěna v rámci městské památkové zóny Ostrava-Poruba, vyhlášené v roce 2003, ale, jak ukázal následný vývoj, ani to a ani titul kulturní památky nezabránily destrukci památkových hodnot.

Vinu na tom nese vlastník a jeho záměr rekonstruovat budovu podle architektonického návrhu vytvořeného architektem Davidem Průšou a jeho ateliérem Platforma architekti. Tento projekt se v současnosti realizuje navzdory zamítavému stanovisku odborné složky státní památkové péče. Zmíněný architektonický tým v autorské zprávě k projektu tvrdí, že „*Dle neorektního a rigidního postoje ústavu památkové péče bylo od konceptu ustoupeno a navrženo ponechání původního pojetí domu a navrácení*

jeho dřívější podoby“.³³ Jedná se však o nepravdivé tvrzení. Destruktivní přístup autorů může již nyní každý studovat na samotné památce, respektive na tom, co z ní po provedení demolice zbylo.

Projekt sice zachovává divadelní sál, obnovuje sál společenský a také prostor loutkového sálu, avšak jinak tuto kulturní památku z hlediska dispozic a materiálů zcela přetváří, údajně proto, aby obnovil její monumentalitu (sic!) v blokovém systému porubské zástavby. To, že Dům kultury Poklad nenaplní blok, nýbrž vytváří palácový solitér, ovšem autorům návrhu jaksi uniklo. Nedochozí jim ani, že materiálová hodnota památky i v případě moderní architektury má svůj význam a že památková hodnota architektury s tím docela úzce souvisí. Na základě požadavku vlastníka, aby se sjednotily trasy pro veřejnost, rozhodl projektant o vybourání dvou postranních schodišť včetně schodišťových rizalitů v bočních křídlech hlavního průčelí. Vybourán byl i vestibul s odůvodněním, že je třeba budovu prosvětlit. Vybourány byly luxfery, kovové kabiny toalet, dveře, okna a další prvky určující podobu památky. Razantní dispoziční změny zasáhly především obě boční křídla. Zachovány zůstaly nosné stěny, vybourány byly příčky, okenní osy byly prosekány od stropu po podlahy včetně parapetů. Zachován zůstane v původním pojetí pouze divadelní sál.

Vzhledem k tomu, že majitel, jímž je město Ostrava, počátkem tohoto desetiletí zamítl návrh, aby byl v objektu proveden stavebněhistorický průzkum, k dispozici jsou jen torzální poznatky o samotné budově. Projektant na podporu svého návrhu předložil dokonce posudek historika architektury Zdeňka Lukeše, jenž napsal dvoustránkové posouzení, v němž návrh D. Průši vysoce ocenil. Ke stavební historii kulturního domu ovšem nemohl nic dodat. Schematicky jen zopakoval teze o doznívání socialistického realismu. Co konkrétně stavbu utváří, jak byly řešeny jednotlivé prostory, jaké materiály byly využity, nic z toho nezmiňuje, neboť nic z toho Zdeňka Lukeše nezajímalo. Jeho posouzení je čistě imagologické povahy. K obnově památky nepřispělo ani to, že první i druhý zhotovitel rekonstrukce odstoupili od realizace. V současnosti se stavba opět rozbíhá. Rozestavěný objekt v podobě hrubé stavby tak napotřebí přebírá realizační firma. V době, kdy se nic nedělo, budova chátrala, ztrácela se návaznost stavebních prací. Ztratilo se i povědomí o uměleckých dílech v interiéru budovy (např. se ztratil reliéf z jednoho ze zbořených bočních schodišť).³⁴ Dům kultury Poklad z Ostravy-Poruby tak velmi pregnančně reprezentuje situaci, kdy ani statut kulturní památky nezabránil likvidaci památkových hodnot, protože to majitel památky a autoři projektu nepokládali za důležité

a výkonné orgány státní památkové péče stály na straně majitele, nikoli na straně ochrany kulturního dědictví.

Dům kultury pracujících Ostravy (nyní Dům kultury města Ostravy)

Třetím a nejvýraznějším dokladem architektury kulturních domů 50. a počátku 60. let 20. století je stavba velkého měřítka, původně pojmenovaná Dům kultury pracujících Ostravy a v současnosti Dům kultury města Ostravy.³⁵ Tento objekt vznikl podle návrhu architekta Jaroslava Fragnera, jehož projekt byl vybrán ve vyzvané architektonické soutěži v roce 1954. Otakar Nový o této stavbě u příležitosti jejího otevření na jaře roku 1961 napsal: „*Na náš dnešní vkus působí tato architektura snad příliš těžce, chladně a bezbarvě*.“ Zde bychom mohli citaci ukončit a říci si, že tehdy Nový velmi věrně předjímal nynější pohled historie architektury a mnohých odborníků na zvolené řešení. Pokračoval však následovně: „*V době, kdy zvítězila v soutěži, působila naopak nekonformně a odvázně*.“³⁶ Tím otevřel prostor pro úvahy o janusovské dvoutvárnosti zmíněné stavby, na jedné straně využívající moderním způsobem nadčasové klasické prvky a motivy, na straně druhé vycházející z dědictví funkcionalismu a z avantgardní tvorby svého autora.

Záměr vystavět velký kulturní dům v centru Ostravy navazoval již na předválečnou snahu vybudovat zde moderní osvětový dům s koncertním sálem a galerií.³⁷ Vyzvaná soutěž týmů vysokých škol na návrh kulturního domu a domu pionýrského se uskutečnila v průběhu roku

■ Poznámky

³¹ Ibidem, s. 72.

³² Návrh na prohlášení za kulturní památku podán ostravským pracovištěm Národního památkového ústavu v roce 2008. Ministerstvo kultury rozhodnutím č. j. 11371/2008 ze dne 3. 2. 2009 prohlásilo Dům kultury Poklad, ul. Matěje Kopeckého 675/21, k. ú. Poruba, za kulturní památku.

³³ Rekonstrukce a modernizace Domu kultury Poklad, in: <http://www.platformaarchitekti.cz/poklad/>, stav k 30. 6. 2019.

³⁴ Jedná se o reliéf Antonína Ivanského s názvem Ptáci/Holubice z první poloviny 60. let 20. století, umístěný na stěně podesty bočního schodiště – viz <http://ostravskesochy.cz/dilo/156-Ptaci-Holubice>, stav k 30. 6. 2019.

³⁵ Dům kultury města Ostravy, Moravská Ostrava, třída 28. října č. 124/ čp. 2556.

³⁶ Otakar Nový, Ostravský Dům kultury, *Výtvarná práce* IX, 1961, č. 7–8, s. 2.

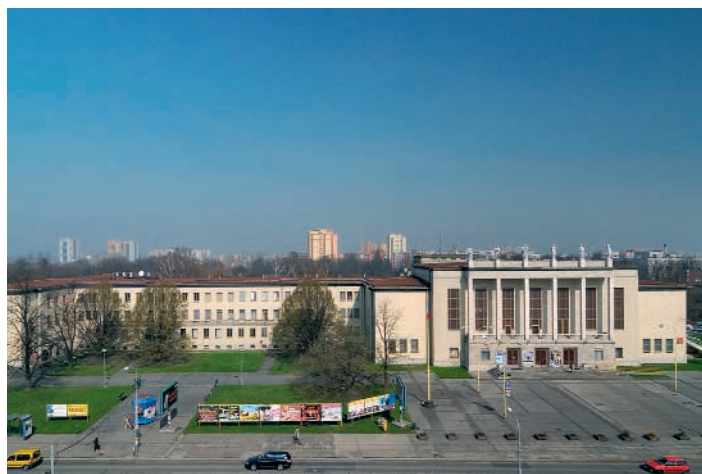
³⁷ Strakoš 2012 (pozn. 3), s. 53 ad.

³⁸ Vyzvané soutěži byla věnována podstatná část časopisu *Architektura ČSR* XIII, 1954, č. 8, s. 235–250. Tamtéž byly publikovány soutěžní návrhy.

22

23

24

25

26

27

Obr. 22. Jaroslav Fragner, *Dům kultury pracujících Ostravy* (dnes *Dům kultury města Ostravy – DKMO*), celkový pohled, projekt 1954–1956, výstavba 1956–1961. Převzato z: *dobová pohlednice*, archiv autora.

Obr. 23. Jaroslav Fragner, *Dům kultury pracujících Ostravy* (dnes *DKMO*), celkový pohled, současný stav. Foto: Roman Polášek, 2010.

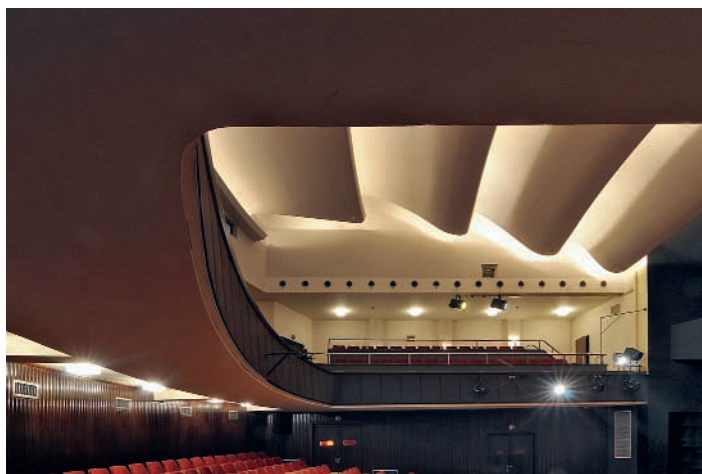
Obr. 24. Jaroslav Fragner, *Dům kultury pracujících Ostravy* (dnes *DKMO*), vestibul se šatnami a vstupem do divadla, současný stav. Foto: Roman Polášek, 2010.

Obr. 25. Jaroslav Fragner, *Dům kultury pracujících Ostravy* (dnes *DKMO*), foyer hlavního sálu s velkým zářivkovým lustrem a sochařskou výzdobou. Foto: Roman Polášek, 2010.

Obr. 26. Vjačeslav Irmanov, *Hutníci*, reliéfy nyní umístěny ve foyeru hlavního sálu *DKMO*. Foto: Roman Polášek, 2010.

Obr. 27. Hlavní sál *DKMO* v současnosti, po úpravách pro potřeby Janáčkovy filharmonie Ostrava. Foto: Roman Polášek, 2009.

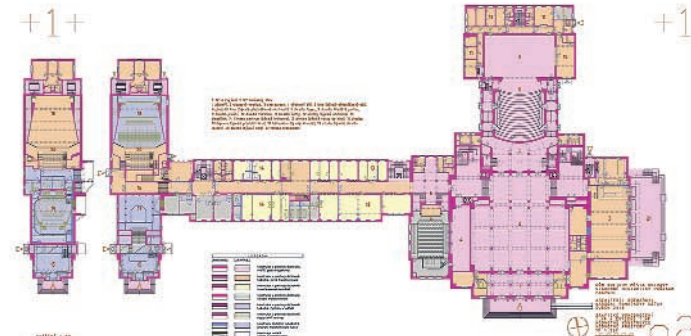
28

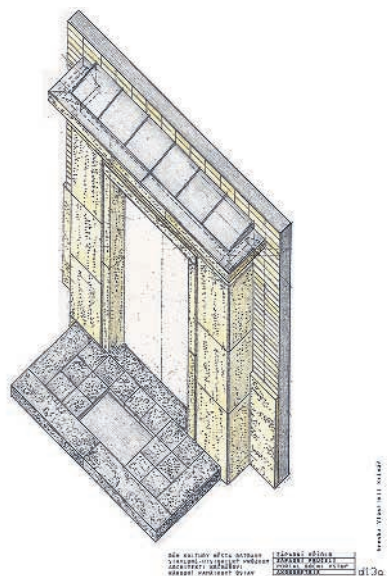
29

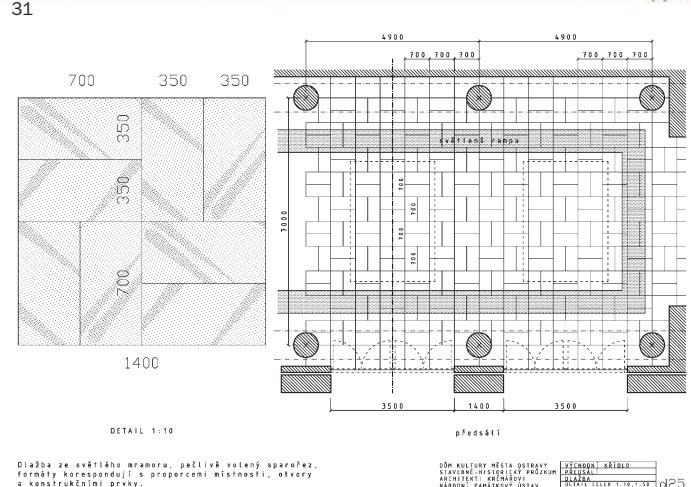
30

31

32

33a

Obr. 28. Hlediště divadelního sálu DKMO s akustickým podhledem. Foto: Roman Polášek, 2010.

Obr. 29. Kašna v sousedství DKMO, autorem sousoší na kašně je akad. sochař Stanislav Hanzlík. Foto: Roman Polášek, 2010.

Obr. 30. Zdeněk Vávra, Jaroslav Černohorský, Těšínské divadlo (kulturní dům) v Českém Těšíně, 1955–1961, současný stav. Foto: Roman Polášek, 2011.

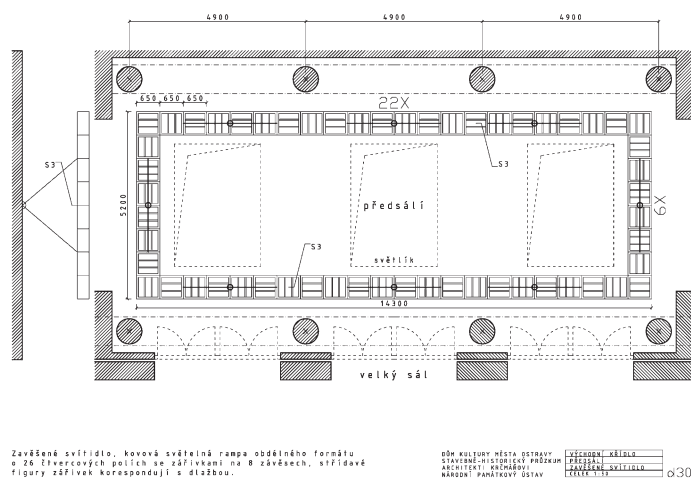
Obr. 31. Vlastimil Krčmář, Eva Krčmářová, vyhodnocení konstrukcí a prostor 1. nadzemního podlaží DKMO – současný stav, duben 2018. Reprodukce z: Stavebněhistorický

průzkum DKMO, spisovna ÚOP NPÚ v Ostravě.

Obr. 32. Vlastimil Krčmář, kresba portálu ze západního průčelí západního křídla DKMO, 2018. Reprodukce z: Stavebněhistorický průzkum DKMO, spisovna NPÚ ÚOP v Ostravě.

Obr. 33a. Vlastimil Krčmář, kresba dlažby a zavěšeného svítidla v předsálí hlavního sálu DKMO, 2018. Reprodukce z: Stavebněhistorický průzkum DKMO, spisovna NPÚ ÚOP v Ostravě.

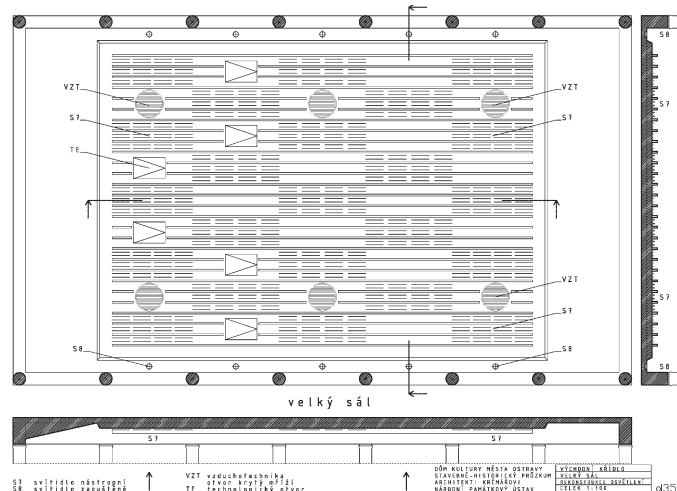

Zavěšené světlo, kovová světelná rampa obdélného formátu o 26 čtvercových polích se zářivkami na 8 závěsech, světlové figury zářivek korespondují s dlažbou.

DŮM KULTURY MĚSTA OSTRAVY
STAVEBNĚ-HISTORICKÝ PRŮZKUM
ARCHITEKT: KRČMÁŘ
NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV

33b

DŮM KULTURY MĚSTA OSTRAVY
STAVEBNĚ-HISTORICKÝ PRŮZKUM
ARCHITEKT: KRČMÁŘ
NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV

34

Obr. 33b. Vlastimil Krčmář, kresba dlažby a zavěšeného světla v předsálí hlavního sálu DKMO, 2018. Reprodukce z: *Stavebněhistorický průzkum DKMO*, spisovna NPÚ ÚOP v Ostravě.

Obr. 34. Vlastimil Krčmář, kresba-rekonstrukce původního členění osvětlení a podhledu hlavního sálu DKMO, 2018. Reprodukce z: *Stavebněhistorický průzkum DKMO*, spisovna NPÚ ÚOP v Ostravě.

1954.³⁸ Zúčastnil se jí tým pražské Akademie výtvarných umění vedený Jaroslavem Fragnerem, tým brněnské techniky pod vedením architektů Bohuslava Fuchse a Miloslava Kopřivy a tým pražské techniky vedený architektem Antonínem Černým, rodákem z ostravských Vítkovic. Soutěž byla spojena s vytvořením celkové koncepce úpravy Gottwaldovy třídy v prostoru mezi náměstím Republiky a sousední městskou čtvrtí Mariánské Hory.

Fragnerův návrh na řešení Gottwaldovy třídy a jeho vítězný projekt kulturního domu podrobila na stránkách časopisu *Architektura ČSR* podrobné kritice Hana Stašková: „... našli bychom určité výhody v urbanistické koncepci komplexu kolem kulturního domu, protože je značně závislá na funkcionalistických principech zvláště severské architektury. (...) Tento charakter, podtržený navíc malou výškou zastavění, však neodpovídá charakteru významného veřejného prostoru velkého průmyslového města. (...) Je to princip použitelný v zásadě spíše pro menší město nebo pro prostory jiného druhu než je magistrála Gottwaldovy třídy. Zdá se, že autorova individualita, která se projevuje v mnohých případech jakýmsi „strachem z okázalosti“, tu není v souladu s problematikou daného úkolu.“³⁹ Podobně se kriticky vyjádřil i architekt Karel Stránil, když napsal: „Projekt prof. Fragnera – při ušlechtilé architektonické koncepci – nevystihl potřebný charakter důležité třídy krajského průmyslového města.“⁴⁰

Kritické výhrady prozrazovaly, že střídmost Fragnerova návrhu nepatří do hlavního proudu stalinské architektury socialistického realismu, a že se tedy návrh, ač byl oceněn prvním místem, vymyká dobovým trendům. O výsledcích soutěže rozhodovala porota ve složení inženýr Anděl, architekti Josef Jiříčný, Vladimír Meduna, Rudolf Spáčil, Karel Stránil, Zdeněk Vávra, Josef Víšek, Antonín Tenzer a František Zounek. Z jejího složení a z výše citovaných komentářů vyplývá, že rozhodnutí nejspíš nebylo jednoznačné a provázely ho intenzivní diskuse.⁴¹ Termíny užitá při posuzování Fragnerova návrhu jako *zdrženlivost*, *prostota*, *prostá vznešenost*, *zdrženlivá slavnostnost*, ale i odsudek, že „... architektura klubového křídla je příliš jednoduchá až strohá...“, ukazují, že si členové poroty uvědomovali napětí mezi předkládaným návrhem a tehdejšími estetickými požadavky na budovy kulturního obsahu.

Zpočátku projekt vznikl pod vedením Jaroslava Fragnera ve školním ateliéru na AVU, kde se na něm podíleli studenti a pravděpodobně i někteří umělci z řad Fragnerových kolegů. Rozpracovávání dalších projektových stupňů převzal Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů (SÚRPMO), kam byl začleněn i vlastní projekční ateliér Jaroslava Fragnera, zabývající se tehdy obnovami Karolína a Betlémské kaple. Ve funkci odpovědného projektanta pracoval pod Fragnerovým vedením na rozpracování návrhu ostravského kulturního domu architekt Jaroslav Lácha, který organizoval projekční práce a zastupoval hlavního architekta u řady jednání. Úvodní náčrty z roku 1954 dokládají, že Fragner začal hledáním dispozičního a provozního uspořádání Domu kultury.⁴² O složitosti vývoji projektu vypovídají i skici a plány hlavního průčelí s proměnlivým počtem pilířů nebo s variantním uplatněním trojúhelníkových štítů a pilastrů.

Usnesením z 27. července 1954 vláda schválila upravený investiční úkol na výstavbu ústředního kulturního domu pro 3 200 návštěvníků. Projekt měl zajistit „maximální možné slučování funkcí jednotlivých sálů“, což byl nadmíru složitý požadavek.⁴³ Tým Jaroslava Fragnera čelil mnoha úskalím ekonomického, konstrukčního a dalšího rázu. Z hospodářského hlediska bylo nutné zmenšit objem budovy. Některé prostory a provozy musely dostat skromnější podobu a vybavení. V návrhu se muselo počítat s případnými poklesy terénu v důsledku těžby uhlí do roku 2000 až o 2,5 metru. Pro stavbu tak byly závazné *Směrnice pro stavební činnost pro území poddolované*. Podle toho měla mít novostavba v takovém území maximálně tři podlaží. Výsledný objekt má pět podlaží – dvě pod zemí a tři nadzemní. Dále to znamenalo budovu rozdělit na dilatační celky. Tehdejší předpisy počítaly s malými výměrami o ploše maximálně 360 m². To se při velkých plochách divadelního sálu, estrádního sálu či kina zdálo jen obtížné řešitelné. Železobeton však při ztužení základové konstrukce umožňoval vytvořit

■ Poznámky

39 Hana Stašková, Urbanistické a kompoziční otázky v soutěžních projektech na kulturní a pionýrský dům v Ostravě, *Architektura ČSR* XIII, 1954, s. 235–241, cit. s. 238.

40 Karel Stránil, Poznámky k soutěži na projekty kulturního domu a domu pionýrů v Ostravě, *Architektura ČSR* XIII, 1954, s. 245.

41 Některé výňatky ze zprávy soutěžní poroty, *Architektura ČSR* XIII, 1954, s. 246–250.

42 Archiv architektury Národního technického muzea (dále jen AA NTM), fond č. 139 – Jaroslav Fragner, sloha sign. 20090210/04 – kulturní dům Ostrava – skici.

43 AA NTM, fond č. 139 – Jaroslav Fragner, kart. 20040729/04. Zpráva k úvodnímu projektu domu kultury v Ostravě, v Praze 30. 11. 1954, Jaroslav Fragner.

větší dilatační celky. Východní křídlo s estrádním a divadelním sálem tvoří sedm dilatačních celků, ze tří částí se skládá střední křídlo a západní křídlo sestává ze dvou dilatačních celků.

Železobetonový skelet vyztužený cihlou byl navržen jako monolitický, spojitý, na některých místech vyjádřený železobetonovými sloupy. Architektonicky akcentované sloupy představují u Fragnera poměrně neobvyklý architektonický motiv. Zde však jejich uplatnění vycházelo ze specifických vlastností konstrukce. Příkladem je vestibul v přízemí, kde jsou na styku dvou dilatačních celků umístěny dokonce dvojice sloupů. Nákladnější ocelové příhradové konstrukce projektanti využili v případě zastřešení velkých sálů. Nutnost šetřit, nebezpečí důlních vlivů, zvýšené znečištění ovzduší společně s posudky úvodního projektu vedly i ke změně řešení fasád. Zamýšlený obklad ze žulových desek v kombinaci s omítkou byl změněn za keramický, doplněný travertinem, vycházející opět z inspirace funkcionalistickou architekturou i z některých starších Fragnerových prací.

Počátkem června 1956 zažádala Krajská odborová rada na základě schváleného stavebního obvodu z ledna toho roku o vydání stavebního povolení, určení uliční čáry a výškového bodu pro novostavbu kulturního domu. Schválení provedení stavby bylo Městským národním výborem v Ostravě vydáno 12. června 1956. Stavbaři z Pozemních staveb Opava obsadili pozemky bývalého hřbitovního zahradnictví a začali s demolicemi, skryvkou ornice a výkopem základů. Ačkoli se počítalo, že nejprve se začne s výstavbou hlavního křídla s estrádním a divadelním sálem, nejdříve vznikl skelet západního křídla s kinem a křídla klubového. Bylo to dáno jednak poměrně jednodušší dispozicí a jednak neurčitými představami stavebníka o kapacitě, uspořádání a funkcích hlavního sálu a divadla. Soustavně se diskutovalo o jejich náplni.

Již v materiálech k soutěži i v následném vládním usnesení se uvádělo, že Dům kultury by měl mít kapacitu 3 200 osob. Kapacita estrádního sálu, určeného pro schůze, mítinky, manifestace a estrády, byla stanovena na 1 200 míst a mělo být možné jej rozdělit na dva menší prostory pro 800 a 400 osob. Další části kulturního domu měly poskytnout místa dvěma tisícům návštěvníků, a to v poměru tisíc osob klubová část a tisíc osob kino s divadlem. V dispozici se to projevilo vytvořením velkého vstupního vestibulu s postranními šatnami. Nad ním je umístěn estrádní nebo též hlavní sál. Během výstavby se stále častěji uvažovalo, že by právě zde mohl hrát Ostravský symfonický orchestr (základ Janáčkovy filharmonie), neboť ve městě scházel stálý koncertní sál.

Východně od vestibulu je situována v přízemí restaurace s vyústěním francouzských oken na

restaurační terasu. Západně od vestibulu se nachází malý výstavní sál a za ním bývalý přednáškový sál, nyní fungující jako kino. Na vestibul bezprostředně navazuje divadlo, umístěné ve středním traktu hlavního křídla. Dispozičně a půdorysně je oddělené od ostatních provozů, jen vstup přes vestibul a divácké šatny má společné s ostatními částmi objektu. Za vchody následuje malý divadelní vestibul s bufetem. Uvedený prostor je propojen postranními chodbami se vstupy do přízemí divadelního sálu a postranními schodišti s balkonem a bočními galeriemi v patře sálu. Divadlo má kukátkové uspořádání. V přízemí se nachází 316 sedadel, v patře je na balkoně a postranních galeriích 260 míst, celkově tedy 576 míst.⁴⁴ Na provažiště a provozní část divadla navazuje zadní kancelářský blok, obrácený průčelím k severu.

Střední klubovní křídlo, spojující křídlo hlavní s křídlem kina, představuje konstrukční a dispoziční trojtrakt s rytmicky vloženými schodišťovými sekcemi. Místnosti se vstupy v nikách se sklobetonovými výplněmi jsou odděleny průběžnými chodbami, ústíci do středních částí východního a západního křídla. Zde se mimo jiné nacházela knihovna, klubovna a zasedací místnosti. Západní křídlo bývalého kina a loutkového divadla odpovídá jednoduchému rozvrhu – v suterénu se nacházelo kino pro 400 diváků, sál loutkového divadla s kapacitou 120 sedadel byl umístěn ve zvýšeném přízemí. V patře západního křídla doplňovaly sestavu velkých sálů dva prostory. Směrem k jihu to byl sál určený pro pěvecký sbor, k severu pak cvičný sál pro taneční soubor. Nyní oba prostory využívá Janáčkova filharmonie Ostrava jako zkušební sály. Sál kina v současnosti slouží jako tělocvična.

Tradice *beaux-arts* a Fragnerova tvůrčí integrita se navzdory dobovým požadavkům projevil důrazem na zpracování materiálů a detailů a spoluprací se specializovanými firmami. O kvalitě stavebních prací svědčí například utváření fasád. Hlavní průčelí má obklad z desek slovenského lučského travertinu, zatímco ostatní části jsou obloženy obkládačkami „Alit“ kladenými na stříh. Ostění i parapety oken a korunní římsa byly provedeny z umělého kamene. Ten byl na přelomu 70. a 80. let minulého století nahrazen u oken deskami z božanovského pískovce, dodaného podnikem Českomoravský průmysl kamene. Vstupní schodiště ze žuly přechází do žulou vydlážděného předprostoru vestibulu. Na to navazuje vestibul s mramorovou dlažbou, složenou z bílého rumunského mramoru a tmavě červeného mramoru slivenecského.

Z rumunského bílého žilkovaného mramoru je obklad obou schodišť k hlavnímu sálu do patra. Dodávky a zpracování kamene měla na starosti firma Povltavský průmysl kamene.

Umělecko-zámečnické práce z oceli a bronz, různé mříže, zábradlí, madla a jiné doplňky prováděly Závody umělecké kovovýroby (ZUKOV). Dveře a některé obklady jsou vytvořeny z jilmového dřeva. V promyšlené koncepci interiérů počítal Fragner dokonce s uplatněním koberců vhodných do společenských prostor, jako je Royal červený, šedý a zlatý, Sirius a Altaj šedý.⁴⁵ Výrazné vklady moderního designu představují na tehdejší dobu ojediněle v takto exkluzivním prostředí uplatněná zářivková tělesa a velmi neobvyklé lustry například ve vestibulu, v předsálí a přísálí hlavního sálu. Specificky „fragnerovskými“ prvky jsou i dosud dochované lavičky, zrcadla, osvětlovací tělesa, šatny ve vestibulu nebo diagonální formy vlastní jeho stavbám z 30. let, patrné v dřevěném obložení otopného systému.

Jedním z velkých problémů se ukázala být akustika estrádního sálu, tedy největšího prostoru Domu kultury. Původně to měl být sál pro estrády a různé schůze. Posléze se začal využívat jako koncertní sál, největší sál ve městě. V listopadu 1957 vypracoval posudek akustiky estrádního sálu architekt a akustik Čestmír Šlapeta. Dokazoval v něm, že estrádní sál stěží vyhoví akustickým nárokům na provozování hudby.⁴⁶ Následoval střet s vedením ostravského Krajského projektového ústavu, které označilo posudek za neodborný.⁴⁷ Útok byl nespravedlivý, protože kritik chtěl dosáhnout nápravy, zatímco architekti-komunisté, mezi jinými Zdeněk Alexa, Rudolf Spáčil nebo Miloslav Čtvrtníček, chtěli zachovat *status quo*.

Zamítavé posouzení od tehdejších stranických špiček dávalo malou naději, že se podaří něco výrazněji ovlivnit. Přesto se však určité změny uskutečnily, a realizace tak reflektovala posun v dobovém odborném i architektonickém názoru. Týká se to zvláště kina a divadla. Hlediště kina získalo akustický stropní podhled a modernější utváření. Úprava pravděpodobně reagovala na požadavek správy kin, aby nové

■ Poznámky

⁴⁴ Jiří Hilmera, *Česká divadelní architektura*, Praha 1999, s. 142–144.

⁴⁵ AA NTM, fond č. 139 – Jaroslav Fragner, kart. 20040723/02, zápis Klubu – KDO individ. koberce, nedatováno.

⁴⁶ Archiv Vítkovice, a. s. (dále jen AV), fond Dům kultury pracujících Vítkovic, kart. 44, inv. j. 559. Posudek a zlepšovací návrh akustiky estrádního sálu Domu kultury v Ostravě, 6. listopad 1957, Čestmír Šlapeta. Tamtéž uložen i jím zpracovaný posudek z roku 1961.

⁴⁷ AV, fond Dům kultury pracujících Vítkovic, kart. 43, inv. j. 551. Zpráva o prověření mezisvazového kulturního domu ROH v Ostravě. Autoři: Ing. Mil. Čtvrtníček, Ing. Rudolf Spáčil a Ing. Zd. Špaček.

kino bylo schopné promítat širokoúhlý formát. Organický stropní podhled namísto kupolovitěho stropu získal i divadelní sál. Estrádní sál byl pro snížení hluku pronikajícího dovnitř velkými okny vybaven rozměrným dekorativním závěsem podle návrhu Aloise Fišárka, o němž v novém posudku akustiky z října 1961 napsal Čestmír Šlapeta, že je k ničemu. Namísto toho již tehdy navrhoval kromě úprav stropu budto znásobit zasklení oken, nebo je zazdít, což se na konci 90. let minulého století skutečně stalo.

Slavnostní otevření kulturního domu se z důvodů změn a obtíží několikrát odkládalo. Nakonec se uskutečnilo 16. dubna 1961, ale některé práce se dokončovaly ještě řadu měsíců po otevření. Přestože v úvodu citovaný výrok Otakara Nového se ke stavbě vyjadřoval kriticky, její ohlas se v dobové tvorbě přece jen projevil. Podobný přístup k návrhu kulturního domu uplatnili v téže době architekti Zdeněk Vávra a Jaroslav Černohorský v případě projektu kulturního domu s divadlem v Českém Těšíně z let 1955–1957. Stavba byla dokončena podobně jako objekt ostravského kulturního domu podle návrhu Jaroslava Fragnera v roce 1961. Projekt československého střízlivě pojatého kulturního domu s keramickou fasádou si vysloužil také kritiku a nařčení z kosmopolitismu, případně ze zlínského, a tudíž v podtextu z kapitalistického rázu této kulturní stavby. Takové ideologicky podbarvené invectivy, které mohly být v určité situaci i nebezpečné, vyjadřovaly ve skutečnosti to, že se autoři inspirovali meziválečným funkcionalismem. V jejich případě to bylo logické. Tato tvorba jim byla blízká a právě proto pracovali v ateliéru jednoho z předních exponentů avantgardy architekta Josefa Havlíčka v SÚRPMO.⁴⁸

Další a ve své době již poměrně archaizující ohlas představuje kulturní dům v Ústí nad Labem. Architekt Jaroslav Lácha, Fragnerův spolupracovník, se totiž v roce 1956, kdy se podílel na dokončení ostravského realizačního projektu, zúčastnil soutěže na návrh kulturního domu v tomto městě.⁴⁹ Budovu rozdělil podobně jako ostravský předobraz do tří křídel, i když odlišně uspořádaných. Ústecký kulturní dům byl dokončen a slavnostně otevřen v květnu 1964 pod názvem Odborový dům kultury pracujících.⁵⁰ Jeho lapidární klasický výraz s bezozdobnými fasádami a s hlavním průčelím členěným nad vstupem vertikálními okny užívá obdobné strohé formy, inspirované Fragnerovým ostravským návrhem.

Stavební vývoj Domu kultury města Ostravy po roce 1989

Vývoj po roce 1989 byl i v případě Domu kultury města Ostravy poměrně komplikovaný. Nejprve se Dům kultury VŽKG změnil na soukromou akciovou společnost s názvem Dům

kultury Vítkovice, a. s. Teprve v roce 2003 objekt odkoupilo město Ostrava, které vytvořilo městem vlastněnou akciovou společnost Dům kultury města Ostravy, a. s. To už v budově od roku 1998 trvale sídlila Janáčkova filharmonie Ostrava (JFO), která si pronajala značnou část objektu. V západním křídle měla a má zkušební sály, ve středním křídle různé provozní místnosti a v hlavním sále pořádá koncerty. V roce 2004 ministerstvo kultury na návrh ostravského pracoviště Národního památkového ústavu prohlásilo objekt za kulturní památku.⁵¹ Tento stav je platný až do současnosti.

Téma novostavby koncertního sálu bylo v Ostravě aktuální již v roce 1938, pak v roce 1949 a znovu od architektonické soutěže na koncertní sál, uspořádané v roce 1969, v níž zvítězil návrh ostravského architekta Iva Klimeše.⁵² Po roce 2000 se začalo v Ostravě opět uvažovat o výstavbě nového koncertního sálu. Určité úvahy se objevovaly i během přípravy kandidatury na Evropské město kultury 2015, avšak v souvislosti s neúspěchem se intenzita příprav na čas snížila. V roce 2017 se však Janáčkovu filharmonii rozhodla vyřešit otázku vlastního koncertního sálu vysokých parametrů přístavbou k Domu kultury města Ostravy. Měla možnost usídlit se v novostavbě, to by však znamenalo, že městu zůstane nevyužitý Dům kultury. Druhou možností byla zmíněná přístavba. Její podoba měla vzejít z mezinárodní architektonické soutěže. Příprava soutěže znamenala ze strany odborné složky státní památkové péče pořízení stavebněhistorického průzkumu. V první polovině roku 2018 se toho ujal tým ve složení akad. arch. Vlastimil Krčmář, akad. arch. Eva Krčmářová a autor této stati.⁵³ V první fázi vznikl pasport objektu, který odevzdali architekti Krčmářovi v dubnu 2019, aby soutěžící měli k dispozici rámcové podkladové materiály v prvním kole soutěže.⁵⁴

Již v rovině pasportu bylo zřejmé, že stavební změny provedené převážně po roce 1989 zasáhly především střední křídlo budovy, určené pro klubovny a knihovnu. Tyto zásahy se uskutečnily v 90. letech minulého století, kdy v objektu sídlila společnost Kabel+, která si pronajímala prostory a z Kina náročného diváka chtěla udělat své premiérové kino. V souvislosti s tím provedené utilitární zásahy poškodily především kino a jeho vestibul. Ale i taneční sál v patře byl rozdělen příčkami, aby v něm mohly být zřízeny kanceláře. Přestavba kina se neuskutečnila a firma se přestěhovala do Prahy. Ve vestibulu vznikla hospoda U hejtmána a čajovna, zatímco kinosál se změnil v tělocvičnu. Ve středním křídle v suterénu a zčásti v přízemí začalo působit fitcentrum a provoz kina se posléze přenesl do bývalého malého přednáškového sálu.

Výraznější změny se v letech 1998–2000 týkaly velkého estrádního sálu, z něhož se stal koncertní sál Janáčkovy filharmonie Ostrava. Uvedené koncertní těleso se totiž přestěhovalo z nevyhovujícího sídla v bývalém závodním klubu Dolu Petr Bezruč ve Slezské Ostravě definitivně do DKMO a jeho tehdejší vlastník schválil úpravy směřující ke zlepšení akustických vlastností estrádního sálu. Tehdy byl z velkého sálu DKMO odstraněn velký závěs řešený podle návrhu Aloise Fišárka, sloužící k posílení zvukové izolace sálu odstíněním velkých oken směřujících ke třídě 28. října. Zároveň s odstraněním závěsu byla okna zazděna, aby do sálu nepronikaly ruchy z ulice, včetně hluku projíždějících tramvají. V téže době se uskutečnila v sále vestavba velkých varhan, přenesených sem z pražského Paláce kultury. Tím se podařilo v sále do určité míry zlepšit akustické podmínky, i když koncertní požadavky se naplnit nepodařilo.

Po zakoupení budovy městem Ostravou v roce 2003 vznikla instituce Dům kultury města Ostravy, a. s. (DKMO). Tehdy se znovu počalo uvažovat o její dostavbě. Poprvé se objevily tyto myšlenky již v 70. letech, kdy mělo dojít k rozšíření gastroprovozu, ale z důvodu nedostatku peněz zůstalo u plánů. Po roce 2003 vzniklo několik studií přestavby budovy v ostravských ateliérech Simona a Arkos, ovšem bez ohledu na architektonické kvality objektu a samozřejmě bez využití instituce architektonické soutěže. Teprve s udělením statutu kulturní památky se začaly při přípravě projektů údržby a obnovy

■ Poznámky

⁴⁸ Strakoš 2012 (pozn. 3), s. 137–142.

⁴⁹ *Architektura ČSR* XV, 1956, č. 9, s. 486–487.

⁵⁰ Dům kultury v Ústí nad Labem, Velká Hradební 1025/19 – viz <http://www.usti-aussig.net/stavby/karta/nazev/192-kulturni-dum>, vyhledáno 30. 6. 2019.

⁵¹ Návrh na prohlášení za kulturní památku byl podán ostravským pracovištěm Národního památkového ústavu v roce 2003. Ministerstvo kultury pak rozhodnutím č. j. 5417/2004 ze dne 8. 10. 2004 prohlásilo Dům kultury města Ostravy, třída 28. října č. 124/ čp. 2556, k. ú. Moravská Ostrava, za kulturní památku.

⁵² Martin Strakoš, Soutěžní návrh koncertní síně Státní filharmonie Ostrava (I. cena), in: Lenka Popelová – Eva Špačková (edd.), *Svět architektury a divadla: architekt Ivo Klimeš*, Praha 2014, s. 57–60.

⁵³ Vlastimil Krčmář – Eva Krčmářová – Martin Strakoš, *Stavebněhistorický průzkum Domu kultury města Ostravy*, Ostrava 2018. Uloženo ve spisovně Odboru evidence, dokumentace a průzkumů NPÚ, ÚOP v Ostravě.

⁵⁴ Vlastimil Krčmář – Eva Krčmářová, *Pasport Domu kultury města Ostravy*, Ostrava 2018. Uloženo ve spisovně Odboru evidence, dokumentace a průzkumů NPÚ, ÚOP v Ostravě.

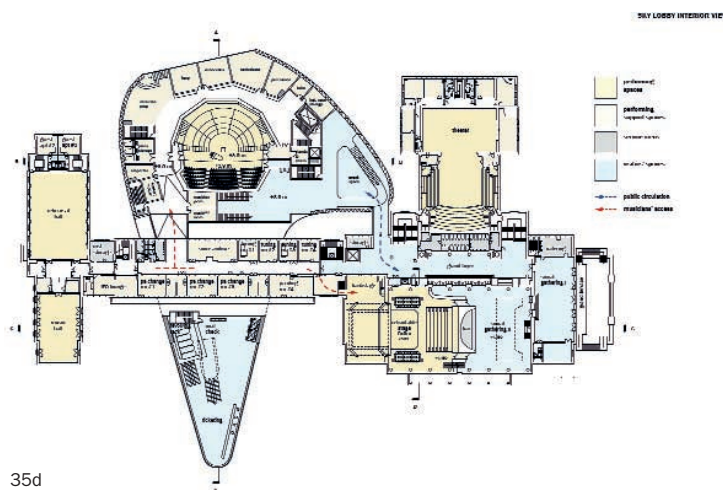
35a

35b

35c

35d

Obr. 35a–d. Steven Holl Architects, New York, soutěžní návrh č. 3 (I. cena) z mezinárodní architektonické soutěže na návrh přístavby koncertního sálu k DKMO, 2018. Vizualizace a půdorys I. patra Steven Holl Architects.

uplatňovat principy citlivějšího zacházení s budovou. Opraveny a zprovozněny byly kašny Mladí a Dívčí tajemství v bezprostředním sousedství Domu kultury s bronzovými sousošími od sochaře Stanislava Hanzíka a s kamennými vanami podle návrhu J. Fragnera. Restaurátor a sochař Jakub Gajda v letech 2007–2010 prozkoumal a zrestauroval alegorické sochy na atice hlavního průčelí od sochařů Vlastimila Večeří a Jiřího Mysy. Před oslavou 50. výročí zprovoznění DKMO se završilo čištění fasád a oprava korunních říms. Ve středním křídle proběhla výměna výtahů a oprava opláštění výtahových šachet. Zde se nepodařilo zachovat výplně z drátoskla, které byly nahrazeny matným bezpečnostním sklem. Přitom drátosklo dobře vyjadřovalo určitý asketismus Fragnerova řešení a zároveň dávalo klasické notě specifický industriální akcent, odpovídající latentní funkcionalistické estetice keramických fasád a dalších fines této budovy. Za další klad lze

považovat skutečnost, že baletní či taneční sál v bočním křídle je opět prostorově scelený a slouží jako zkušební sál JFO. V předsálí hlavního sálu byly očištěny světlíky ze sklobetonu, čímž vynikl monumentální zářivkový lustr. Navzdory všem těmto dílčím akcím je zřejmé, že Dům kultury města Ostravy po téměř šedesáti letech provozu vyžaduje komplexně pojatou památkovou obnovu včetně restaurování dobových prvků, materiálů a povrchových úprav.

Jak jsem již uvedl, v roce 2018 se podařilo uskutečnit SHP Domu kultury města Ostravy.⁵⁶ Krom textové části, analýzy historického vývoje, shromáždění dobové plánové a fotografické dokumentace, textového a grafického vyhodnocení vývoje budovy a výčtu cenných částí, prvků a detailů elaborát obsahuje také kresby cenných částí, prvků a detailů od architekta Vlastimila Krčmáře. V hodnocení DKMO autoři průzkumu zdůraznili, že navzdory dobovému ideologickému rámci budova vždy sloužila převážně kultuře a že to by mělo být vůdčí ideou případné obnovy.⁵⁷ Z architektonického hlediska se sice nejedná ve vztahu k době dokončení o progresivní stavbu, avšak na základě návaznosti na nadčasové klasické principy a při využití funkcionalistické tradice patří k výraz-

ným pracím pozdní fáze tvorby jednoho z nejvýznamnějších českých architektů své doby.

Navzdory složitému programu a různým nedokonalostem, jako je například problematika akustiky hlavního sálu, se budova zatím poměrně dobře vypořádává se současnými funkčními nároky. Zároveň se vymyká, jak již bylo výše uvedeno, z dobového rámce socialistického realismu, a přitom představuje unikátní propojení tradicionalismu s modernistickými prvky a formami. Její výjimečnost potvrzuje také urbanistická kompozice a umělecká výzdoba, a to jak v bezprostředním parkově upraveném okolí (kašny), tak i v interiérech budovy. Přesto zvláště během stavebních úprav 80. a 90. let byla zničena některá umělecká díla, příznačná pro určité prostory DKMO. Patří k nim artefakty od Aloise Fišárka v podobě monumentálního

■ Poznámky

⁵⁵ Jakub Gajda, *Sochařská výzdoba průčelí Domu kultury města Ostravy* (restauroverská zpráva), Ostrava-Poruba 2007. Další zprávy z let 2008 a 2009 jsou věnovány restaurování jednotlivých soch hlavního průčelí.

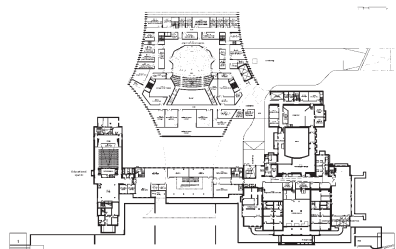
⁵⁶ Krčmář – Krčmářová – Strakoš (pozn. 53).

⁵⁷ Ibidem, s. 36.

35w

36c

36a

37a

36b

37b

Obr. 35e. Steven Holl Architects, New York, soutěžní návrh č. 3 (1. cena) z mezinárodní architektonické soutěže na návrh přístavby koncertního sálu k DKMO, 2018. Vizualizace Steven Holl Architects.

Obr. 36a–c. Henning Larsen Architects, Kodaň, soutěžní návrh č. 1 (2. cena) z mezinárodní architektonické soutěže na návrh přístavby koncertního sálu k DKMO, 2018. Vizualizace Henning Larsen Architects.

Obr. 37a–b. Architecture-Studio, Paříž, soutěžní návrh č. 4 (3. cena) z mezinárodní architektonické soutěže na návrh přístavby koncertního sálu k DKMO, 2018. Vizualizace Architecture Studio, Paris-France.

závěsu v hlavním sále či figurální výzdoba loutkového divadla. Dále někdy v těchto letech byly odstraněny dva kovové reliéfy, jeden od Jana V. Straky z portálu divadelní scény a druhý od Otakara Petroše z portálu scény hlavního sálu.

Kromě exteriérové výzdoby se v interiérech zachovaly figurální mozaiky na divadelní náměty od Vladimíra Sychry nad vstupy do divadelní části nebo sádrové reliéfy od Ladislava Martínka ve vestibulu divadla. Kovově působí dřevěné reliéfy s pracovními motivy od Vjačeslava Irmanova v předsálí hlavního sálu. Jeden z nich s názvem Hutnictví byl dokonce součástí výzdoby vestibulu československého pavilonu na EXPO 58 v Bruselu. Paradoxně byl využit právě proto, že svým hyperrealismem odpovídal spíše dobovým představám oficiálních míst o pravém socialistickém umění než aktuálním domácím i světovým uměleckým tendencím.⁵⁸ Součástí památky jsou také v různé míře dochované interiéry, jejichž autenticitu lze při důkladném průzkumu a obnově akcentovat (vstupní vestibul se šatnami, předsálí hlavního sálu a sousední předsálí, zčásti hlavní sál, divadlo, restaurace ad.). Zachování a obnova původních

prvků, detailů a designu bude představovat důležitou součást celkové rehabilitace objektu, propojené s přístavbou nové koncertní haly.

Při obnově tak je třeba klást důraz na rehabilitaci logických vazeb v rámci budovy i konkrétních zdánlivých detailů. Důležitou součástí celku tvoří prvky v podobě výplní oken a dveří nebo luxferových stěn v chodbě středního křídla. Dále jsou to kamenné obklady a dlažby, a to jak v exteriéru, tak i v interiéru objektu. K dojmu z prostorové a stylové jednoty patří také svítidla, založená na využití zářivkových prvků, z nichž nejvýraznější je velký lustr ve vestibulu hlavního sálu, lustry v předsálí nebo zářivková tělesa ve vestibulu, restauraci, chodbách a na schodištích. Důležitou součástí celku jsou dále povrchy – tedy obklady, dlažby nebo nátěry stěn či pokrytí stěn např. štukolustrem v případě nosných sloupů. Prostorovou harmonii dotváří také interiérové zařízení v podobě lavic, zrcadel nebo koberců, jejichž zachování a obnova bude třeba věnovat velkou pozornost.⁵⁹

Mezinárodní architektonická soutěž a její výsledky

Vypsání soutěže na přístavbu Domu kultury města Ostravy (DKMO) se řešilo již v průběhu roku 2017 a v první polovině následujícího roku. K vyhlášení soutěže město Ostrava přistoupilo v srpnu 2018. Jednalo se o dvoukolovou kombinovanou soutěž. Čtyři soutěžní týmy byly k účasti vyzvány přímo vyhlášovatelem soutěže. Další dvě místa byla doplněna z těch soutěžících, kteří se přihlásili, splňovali patřičná kritéria včetně zkušeností s obdobným projektem a realizací a byli vybráni soutěžní porotou. Samozřejmou podmínkou bylo to, že vybrané architektonické kanceláře budou na projektu spolupracovat se světově renomovanými akustickými

společnostmi, zabývajícími se akustikou koncertních sálů.

Stavební program uváděl, že návrh přístavby musí kromě jiného obsahovat koncertní sál o kapacitě 1 100 až 1 300 míst. Dále měl být zřízen v přístavbě nebo v památce komorní sál s kapacitou 400 až 500 míst, prostory pro zkoušení, ladírny, šatny a další potřebné místnosti. Program měl být rozdělen mezi přístavbu s hlavním sálem a památkově chráněný objekt. Zásadní bodem programu bylo, že přístavba bude spojena s historickou budovou a že ji autoři organicky začlení do kontextu daného místa. Vzhledem k náročnosti programu měli autoři možnost pracovat s různým koncepčním uspořádáním, tudíž teze o umístění sálu v předpolí, po stranách nebo za objektem nebyly a priori vyloučeny. Prioritou ze strany Janáčkovy filharmonie Ostrava byla otázka akustického řešení obou koncertních sálů. Z hlediska památkové péče bylo prioritou citlivé propojení památky s novostavbou.

Do druhého kola vybrala během svého zasedání v únoru 2019 porota ze šesti hodnocených návrhů čtyři. Na základě doporučení vybrané týmy rozpracovaly své koncepce. Definitivní vyhodnocení se uskutečnilo během zasedání poroty v prvním červencovém týdnu roku 2019. První cenou byl odměněn projekt týmu vedeného americkým architektem Stevenem Hollem. Ač patřil k těm nejvýraznějším, poměr-

■ Poznámky

⁵⁸ Fotografie umístění reliéfu Hutnictví od V. Irmanova ve vestibulu čs. pavilonu je publikována např. v knize Jindřich Santar, *Světová výstava v Bruselu Expo 58, Praha 1961*, nestr.

⁵⁹ Krčmář – Krčmářová – Strakoš (pozn. 53), s. 46.

ně citlivě se vyrovnává s těžkým úkolem, jak novostavbu propojit s památkou, jaké funkce vložít do novostavby a jaké umístit v památkově chráněném objektu. Hollův projekt je založen na koncepci počítající s kontrastem a zároveň s jasným odlišením přístavby od stávajícího objektu. Přístavba představuje blob v podobě jakési alchymistické křivule nebo pouzdra na hudební nástroj, jak se někdy uvádí. Nový sál má být umístěn za památkou do prostoru původně zamýšleného pro umístění celé přístavby. Přístup k němu je řešen dvojím způsobem. Jednak lze k němu dojít ze stávajícího vestibulu schodišti do patra, kde je navržen průchod do novostavby, a jednak architektonickou promenádou v podobě futuristicky pojatého rizalitu, vetknutého do předprostoru před střední spojovací křídlo DKMO.

Druhou cenu získal návrh dánské architektonické kanceláře Henning Larsen Architects A/S, pracující výrazně s osově pojatou přístavbou, utvářenou ze sériově řazených betonových rámců. Tento návrh se přimyká k stávající budově a snažil se jí více méně přizpůsobit. To na druhou stranu vedlo k jisté rozpačitosti a neurčitosti vzhledem k řešení samotného pláště i vztahu novostavby s památkovým objektem.

Třetí cenou ohodnocený návrh od Architectur-Studio z Paříže reprezentuje nejradikálnější přístup. V prostoru parku za divadlem chtěli autoři zmíněného návrhu zřídit dva zcela nové a akusticky vysoce hodnocené hudební sály. Přístup k nim by vedl velkým koridorem, což by znamenalo vybourat divadlo. Památka by tak sloužila především jako zázemí pro Janáčkovu filharmonii. Opuštěný vestibul, procházející probouraným, a tudíž zničeným divadlem, z něhož autoři ponechávali v prostoru zavěšené galerie a akustický strop, představoval asi nejvýraznější absurditu jejich přístupu. Poslední a již bez konečného ocenění hodnocený návrh architektonického ateliéru Konior Studio architekta Tomasze Koniora z Katovic sice v prvním kole zaujal kultivovaným přístupem, blízkým klasickému jazyku Fragnerova kulturního domu, avšak úpravy prezentované v druhém kole autorskému přístupu značně uškodily. Stal se méně čitelným, řešení sálu se členům poroty jevílo jako banální a proporční či dispoziční řešení vykazovalo značné nedostatky. Další dva návrhy nepostoupily již z prvního kola, a to vzhledem ke špatnému řešení sálu a s ním spojené přístavby.

Závěr

Architektonický návrh týmu amerického architekta Stevena Holla vybrala porota jako nejlepší ze šesti projektů. Shodla se na tom její odborná část i poradní sbor, složený ze zástupců hudebníků, akustiků i reprezentantů odborné i výkonné složky státní památkové péče. Návrh je to výrazný, založený na dichotomii památky a přístavby. Jeho autoři si poradili jak s provozními vazbami, tak i s formovým řešením a vytvořením pro tuto dobu příznačného kontrastu, kde se spojuje specializace a oborová přesnost se současným výrazem, příznačným pro tento typ kulturních staveb. Hollův návrh se navzdory zmíněnému vnějšímu kontrastu k památce chová poměrně citlivě, zachovává její společenskou roli a nedestruuje její jednotlivé části. Hledá vztah mezi principem kontrastu a hybridním přístupem k danému úkolu. Zachovává divadlo, hlavní sál přestavuje na komorní sál a sály v bočním křídle ponechává v roli zkušebních prostor Janáčkovy filharmonie.

V současné době začíná fáze přípravy projektu. Město podepsalo s vítězným týmem smlouvu, takže mohou začít projekční práce a s nimi spojené konzultace. Jak jsme poučení z již uskutečněných soutěží a přípravy jiných projektů, může dojít k různým nepředvídatelným zvratům. Teprve v následujícím období se ukáže, do jaké míry se podaří skloubit představu o nové podobě sídla Janáčkovy filharmonie a o obnově památkově chráněného Domu kultury města Ostravy, protože přístavba a obnova by měly tvořit nedílnou jednotu. Nyní proto ještě nelze přesně určit, jakým směrem se úpravy DKMO budou ubírat. Publikace zmíněné v úvodních poznámkách této studie (zvláště pozn. 3) i stavebněhistorický průzkum Domu kultury města Ostravy představují pro architekty i památkovou péči základ pro projektování obnovy a s tím související rozhodování, jak dál naložit s kulturní památkou. Teprve využití získaných poznatků a jejich aplikace při obnově památky prokáže, nakolik se majitel, jímž je město Ostrava, a státní památková péče poučili z negativní zkušenosti spojené s destrukcí, přestavbou a dosud nedokončenou obnovou památkově chráněného Domu kultury Poklad v Ostravě-Porubě.

Výsledkem nemůže být konstatování, že se stavbou tohoto typu nelze učinit nic nad rámec pietní obnovy. Výsledkem by mělo být vědomí, že památka moderní architektury jako celek skrývá celou řadu překvapení, že může mít řadu vývojových vrstev a že je třeba pečlivě postupovat při jejím poznávání a následně zvažovat uplatnění analytické či syntetické metody, konzervace, restaurování či výraznější přestavby a dostavby památky. Zatím se při úpravách

ostravských kulturních domů, jak bylo doloženo, preferují spíše přístupy charakteristické pro stavební projev ze sféry komerční architektury a konzumního postoje k životnímu prostředí.

Základ představuje všeobecný, respektive masový vkus a ekonomismus, tedy ideologické dogma nejnižší ceny, jako jedno z hlavních kritérií nynějšího veřejného dění. Paradoxně se to projevuje při úpravách veřejných staveb – na jedné straně formovou i konstrukční a materiálovou nenáročností, na druhé straně oním „masovým vkusem“ a na třetí straně výslednou laciností zvolených úprav, materiálů, barev a tvarů. To vše je korunováno permanentní výměnou prvků i materiálů, odpovídající sezónním změnám módy a vkusu. Etapovitá a rychle se opakující výměna starého za nové jako důležitý princip konzumního procesu, charakteristického nejen pro jednotlivé stavby, ale též pro mnohé urbanistické celky, představuje latentní ohrožení památkových hodnot.

V případě porubského i zábřežského kulturního domu je zřejmé, že se památková a architektonická hlediska nepotkala s představami majitelů, projektantů, zadavatelů stavebních investic i některých představitelů výkonných orgánů státní památkové péče. Zůstává nyní otázkou a otevřenou záležitostí aktuálního stavu zdejší architektonické i památkové kultury, nakolik se podaří skloubit vstup nové architektury s památkovou obnovou v případě Domu kultury města Ostravy.

V každém případě tyto ostravské příklady jen potvrzují, že podrobné poznání kulturních domů, ať již drobných venkovských zařízení nebo velkých městských celků, typologicky významné součásti architektury druhé poloviny 20. století, představuje závažný úkol památkové péče i dějin moderní architektury. Podrobné analýzy těchto staveb jsou důležitým podkladem a materiálem nejen pro výzkum historie architektury, umění a urbanismu daných lokalit, ale též pro poznání každodennosti, dobové stavební, umělecké a architektonické kultury. Je to současně nepostradatelný zdroj informací i doporučení jak pro památkovou ochranu, tak i pro plánování poučené obnovy těchto zařízení.

Článek vznikl v rámci výzkumného cíle Moderní architektura, dílčí cíl Architektura 20. století, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR dlouhodobého rozvoje výzkumné organizace NPÚ (DKRVO).